

ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ
/THEORY OF STATE AND LAW/ТЕОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА

<https://doi.org/10.59546/18290744-2024.7-9-3>

ԴԱՎԻԹ ՍԱՐՈՅԱՆ

«ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ»

DAVIT SAROYAN

*Applicant at the Institute of Philosophy,
Sociology and Law of the National Academy
of Sciences of the Republic of Armenia*

ДАВИД САРОЯН

*Соискатель Института философии,
социологии и права Национальной академии наук
Республики Армения*

ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ԻԲՐԵՎ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔ

THE STATE AS A LEGAL VALUE

ГОСУДАРСТВО КАК ПРАВОВАЯ ЦЕННОСТЬ

Ներածություն

Պետությունը որպես իրավաբանական արժեք հարաբերակցությունը սույն հոդվածում դիտարկվում է զույգ իրավական կատեգորիաներով:

Պետության իրավաբանական արժեքը ոչ միայն այն է, որ անքակտելիորեն կապված է իրավունքի հետ, այլև այն, որ պետությունն ինքնին իրավական բովանդակություն ունի, այսինքն՝ պետությունը կազմավորվել է իրավական հիմքերի վրա և գործում է իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան: Անգլոամերիկյան դոկտրինում այն կոչվում է «կառավարումն՝ ըստ իրավունքի», իսկ ռոմանագերմանական հայեցակարգի համաձայն՝ պետությունն ինքնին իրավական է («իրավական պետություն»): Իրավունքից զատ՝ պետությունը բռնություն է, (բռնի ուժ է, որն իր իշխանությունն իրականացնում է բացառապես հարկադրանքի ուժով):

Հետևաբար, ժողովրդավարական պետությունն իրավական (իրավաբանական) արժեք է:

Հիմնական հետազոտություն

Պետության՝ իբրև իրավաբանական արժեքի վերլուծությունը նշանակում է դրա դիտարկումն իրավունքի պրիզմայով: Պետության նկատմամբ իրավաբանական հայացքը սկսում է

¹ Մանրամասն տե՛ս *Мамут Л.С.*, Государство в ценностном измерении. М., 1998.

լայնորեն տարածվել բուրժուական հեղափոխությունների դարաշրջանում, երբ ձևակերպվում է, այսպես կոչված, իրավաբանական աշխարհայացքը:

Պետության իրավաբանական բնույթի մասին կանխադրույթը, այն իբրև իրավաբանական երևույթ դիտարկելը մեզ անմիջապես ներմուծում են ոչ նյութական հարաբերությունների ոլորտ: Ինչպես նկատել է Գ. Ելինեկը, «իրավական հասկացությունների միջոցով ճանաչվում է միշտ ոչ իրական կեցությունը, այլ միայն այն նորմերը, որոնք նախատեսված են մարդու գործողություններում դրանց իրականացմանը: Իրավական հասկացություններին որպես այդպիսիք չի համապատասխանում մեզնից դուրս որևէ իրականություն: Մեզնից դուրս գոյություն ունեն նյութական մարմինները, բայց գոյություն չունեն իրեր, իրավաբանական իմաստով, սեփականություն, տիրապետում: Իրավաբանական իմաստով՝ իրերը ի հայտ են գալիս իրավունքով կարգավորվող արտաքին բնության առարկաների ու միմյանց նկատմամբ մարդկանց հարաբերությունների վերացարկումից: Սեփականության ու տիրապետման հասկացությունը դուրս է բերվում իրերի նկատմամբ հարաբերությունները կարգավորող նորմերից: Սեփականությունն ու տիրապետումը՝ տարածված պատկերացումներին հակառակ, ըստ էության, շոշափելի ու տեսանելի իրեր չեն, այլ բացառապես այդ կարգի իրերի նկատմամբ վերաբերմունքները այն նորմերի տեսակետից, որոնք պետք է սահմանեն այդ որոշումները»²:

Գլխավոր միտքն այստեղ այն է, որ իրավաբանական երևույթների հիմքում ընկած է նորմը՝ իբրև որոշակի առաջնային իրողություն, մի կողմ դնելով բուն նորմի նյութական կամ իդեալական ծագման մասին բանավեճը, հարկավոր է համաձայնել Գ. Ելինեկի հետ, որ իրավաբանական հարաբերություններն ու ինստիտուտները իրական կյանքում մարդու կողմից նորմի ներառման արդյունք են: Այդ իմաստով կարելի է պնդել, որ պետությունը՝ իբրև իրավաբանական երևույթ և արժեհամակարգ իրենից ներկայացնում է նորմերի իրականացված ամբողջություն, որոնք ունեն առնվազն երեք չափումներ՝

1. պետություն՝ իբրև գիտակցության նորմ,
2. պետություն՝ իբրև վարքագծի նորմ,
3. պետություն՝ իբրև դրական իրավունքի նորմ:

1) Դիրքորոշում, որի համաձայն՝ պետությունը գիտակցության իրագործված նորմ է, առավել լիարժեք կերպով ներկայացված է բնական իրավունքի ու պետության պայմանագրային ծագման տեսություններում: Վաղ բուրժուական կամ նախաբուրժուական գաղափարախոսների տեսակետից, իրավունքի ու պետության աղբյուր է մարդու գիտակցությունը: Արդեն նախապետական, բնական վիճակի պայմաններում մարդկանց գիտակցության մեջ ապրիորի գոյություն ունեն բնական իրավունքի նորմերը, որոնք հանդես են գալիս իբրև իրենց վարքագծի հրամայական և իրենց պատկերացումներ են տալիս ազատության, հավասարության, արդարության ու կոլեկտիվ կյանքի այլ սկզբունքների մասին: Այդպիսի մոտեցման էությունն այն է, որպեսզի մատնանշվի անձի ինքնարժեքը, դրա գլխավոր դերը հասարակական ինստիտուտների ու հարաբերությունների ձևավորման գործում: Բնական վիճակի պայմաններում անձի ինքնարժեք կարգավիճակը զուրկ էր երաշխիքներից, ինչը պահանջեց պետության ստեղծում: Այն ի հայտ է գալիս իբրև ուժային ինստիտուտ, որը նախատեսված է մարդու և իր իրավունքների պաշտպանության համար: Պայմանագրային տեսության հայեցակարգը խոսում է այն մասին, որ անձը՝ սուբստանց է, պետությունը՝ գործառնություն, անձը սկզբունքային է, պետությունը՝ երկրորդական: Տվյալ համատեքստում պետությունն ի հայտ է գալիս և գոյություն ունի իբրև անհատական իրավական գիտակցության սուբյեկտ:

² Տե՛ս *Еллинек Г.*, *Общее учение о государстве*. СПб., 2004, էջ 178:

Այդպիսի մոտեցման օրինակներ, մասնավորապես տալիս են Թ. Հոբսի և Ի. Կանտի փիլիսոփայական իրավական հայացքները: Այդպես, օրինակ, Թ. Հոբսը տարբերակում է բնական իրավունքն ու բնական օրենքները: Եթե բնական իրավունքի տակ հասկացվում է ոչնչով չսահմանափակված ազատությունը, ապա բնական օրենքը ձևակերպվում է իբրև «կանխադրույթ կամ բանականությամբ սահմանված ընդհանուր կանոն», որը կարգավորում է մարդու վարքագիծը³: Պետության առաջացումը Հոբսի կարծիքով՝ հնարավոր է դառնում այն պատճառով, որ բնական օրենքի նորմերը մարմնավորվում են մարդկանց գործնական հարաբերություններում: Իրենց բուն գիտակցությունը՝ պահանջում էր այնպիսի կառույցի ստեղծում, որն ուժի օգնությամբ կարողանար պահպանել ապրիորի գոյություն ունեցող իդեալական հրամայականները:

Ի. Կանտի իրավունքի փիլիսոփայության մեջ տվյալ ռացիոնալիստական միտումը հասնում է իր տրամաբանական ավարտին: Գերմանացի փիլիսոփայի տեսակետից պետությունը՝ իրավական օրենքներին ենթարկված մարդկանց բազմության միավորում է. «Քանի որ այդ օրենքները, - շարունակում է Կանտը, - պետության մասին իր դատողությունը, անհրաժեշտ են իբրև ապրիորի օրենքներ, այսինքն՝ իբրև օրենքներ, որոնք ինքնուրույն բխում են ընդհանուր առմամբ արտաքին իրավունքի հասկացություններից /այլ ոչ թե իբրև օրենքներ/, պետության ձևը՝ ընդհանուր առմամբ պետության ձև է, այսինքն՝ գաղափարի մեջ պետության՝ այնպիսին, ինչպիսին այն պետք է լինի իրավունքի զուտ սկզբունքներին համապատասխան, ընդ որում՝ այդ գաղափարը ծառայում է իբրև «norma» ցանկացած իսկապես ընդհանրության մեջ մարդկանց միավորման համար⁴: Այլ խոսքով և իրավունքն ու պետությունն իրենց հիմքում անհատական գիտակցության ատրիբուտներ, հատկություններն են: Պետությունն իր բնույթով ապրիորի գաղափար է, նորմ, որը տարբեր էմպիրիկ գործոնների ուժով դառնում է իրականություն:

Պետության ընկալման ռացիոնալիստական ավանդույթը՝ իբրև 20-րդ դարում գիտակցության նորմ, բերում է նոր պտուղներ: Պետությունը սկսում են դիտարկել իբրև իրավագիտակցության հատուկ ձև (Ն. Ն. Ալեքսեն, Ի. Ա. Իյին ժամանակակից տեսական-իրավական գրականության մեջ՝ իրավագիտակցության տակ, սովորաբար հասկանում են պետության և իրավունքի ռացիոնալ իմաստավորումը (իրավական գաղափարախոսությունը) և դրանց նկատմամբ հուզական վերաբերմունքը /իրավական հոգեբանություն)⁵: Այլ կերպ ասած՝ հասարակական իրավագիտակցությունն այս դեպքում հանդես է գալիս իբրև այս կամ այն ժողովրդի քաղաքական իրավական կյանք ինչը, մեր կարծիքով, իհարկե աղքատացնում և պարզեցնում է իրավագիտակցության մասին մեր պատկերացումը:

Ն. Ն. Ալեքսենի և հատկապես Ի. Ա. Իյինի ծառայությունը այն է, որ իրենք դրսևորել են իրավագիտակցության ակտիվ, արարչի դերը՝ պետության ու իրավունքի կայացման ու գործառնության գործում: Իրավագիտակցությունը, ըստ Իյինի, պարզապես իդեալական կերպար է, քաղաքական-իրավական իրողության մոդելը, այն քաղաքական-իրավական կեցության եղանակ է: Մարդկանց կազմակերպումը պետությանը հնարավոր է միայն այն պատճառով, որ գիտակցությունը մատնանշում է կապի այն եղանակներն ու այն բնույթը, որոնք անհրաժեշտ են իրավաբանական-իշխանական գործունեության համար: Տվյալ դեպքում ճիշտ կլինի ասել, ոչ թե պետությունն է արտացոլվում հասարակական իրավագիտակցության մեջ, այլ ինքը՝ իրավագիտակցությունը, դրա խորքային ու ճյուղավորված կառուցվածքը կանխորո-

³ Տե՛ս *Гоббс Т.*, Соч.В 2-х т. Т. 2, М., 1991, էջ 98-99:

⁴ Տե՛ս *Кант И.*, Соч. в 6-ти т. 4, Ч. 4.2, М., 1965, էջ 233-234:

⁵ Տե՛ս *Алексеев С.С.*, Общая теория права. М., 1995.

շում է այս կամ այն պետության առանձնահատկությունը, ստեղծում է տվյալ պետությունը: Պետության ձևը, մեխանիզմը, գործառույթները, վերջապես, պետական իշխանության բուն էությունը ոչ այլ ինչ է, քան իրավագիտակցության դրսևորում: Եթե այս կամ այն ժողովրդի գիտակցությունը չի պարունակում իրավաբանական իշխանային գործունեության մասին պատկերացումները, պետականություն չի կազմավորում: Պետությունն ապրում ու իրագործում է իր գործունեությունն, առաջին հերթին, այն պատճառով, որ կան մարդիկ, նրանք միավորված են ընդհանուր շահերի գիտակցությամբ, ընդհանուր նպատակներով ու արժեքներով: Բազմաթիվ պատմական օրինակները ցույց են տալիս, որ իրավագիտակցության արմատական բեկումը պետության լուրջ դեֆորմացիայի կամ անգամ վախճանի:

2) Պետության՝ իբրև վարքագծի նորմի դիտարկումը, լայնորեն տարածված է սոցիալ-իրավական ու հոգեբանական դպրոցների տարբեր տարբերակներում: Հասարակագիտությունը՝ գիտություն է հասարակական ինստիտուտների ու իրենց գործառնական փոխկապակցվածության մասին: Հասարակագիտական մեթոդը ենթադրում է պետության ուսումնասիրությունը այլ հատուկ երևույթների հետ իր գործառնական կապերի համատեքստում /տնտեսագիտության, քաղաքականության, կրոնի, բարոյականություն, սովորույթների, ազգային հարաբերությունների և այլն): Հասարակագիտության տեսակետից պետությունը՝ մի կառույց է, որի էությունը բացահայտվում է իր գործառնական, օգտավետության, հասարակության համար և իր կառույցների, ինչպես նաև առանձին անհատների համար անհրաժեշտության մեջ:

Պետությունն ի հայտ է գալիս ու գոյություն ունի այն պատճառով, որ դրա գործունեությունը համապատասխանում է (կամ պետք է համապատասխանի) հասարակության արմատական շահերին, նրա ինքնագիտակցության և իրավագիտակցության մակարդակին: Այս իմաստով կարելի է ասել, որ պետությունն ի հայտ է գալիս ու գոյություն ունի, իբրև կյանքի մի փաստ, որը պայմանավորված է մարդկանց գիտակցված և նյութական կենսագործունեության առանձնահատկություններով և անհրաժեշտությամբ: Այս կամ այն ժողովրդի գոյության համար մղվող պայքարը դրան թելադրում է վարքագծի նորմեր, որոնք մարմնավորվում են այդ թվում պետության գործունեության մեջ: Իրականացնելով քաղաքական, տնտեսական, գաղափարախոսական և այլ գործառույթները՝ պետությունը փաստացի կատարում է սոցիալական հարաբերությունների բնույթով տրված վարքագծի նորմերը: Հարկավոր է ընդգծել, որ տվյալ նորմերը՝ ոչ մեկի կողմից սահմանված չեն և ոչ մի տեղ ամրագրված չեն, դրանք ծնվում են բուն կյանքի կողմից և գոյություն ունեն իբրև պետական մարմինների ու պաշտոնատար անձանց վարքագծի փաստ: Պետության փաստացի վարքագծի նորմերը կարող են իրենց արտացոլումը գտնել դրական իրավունքում, իրավական սովորույթներում, օրենսդրության մեջ, իրավաբանական նախադեպերում և այլն, սակայն դրանց նախադրյալը՝ հասարակական կյանքն է իր ողջ բազմազանությամբ:

Այդպես, օրինակ, ֆրանսիացի իրավաբան Լ. Դյուգին պնդում էր, որ պետության գոյության ու գործունեության հիմքում ընկած է գլխավոր սոցիալական նորմը՝ համերաշխության նորմը: Նա համարում էր, որ բոլոր սոցիալական կապերի հիմքը, համերաշխության նորմն է, որը միավորում է մարդկանց՝ մեկ միասնության մեջ⁶: Հասարակությունը գոյություն ունի, զարգանում ու ապրում է միայն այն պատճառով, որ իրագործում է համընդհանուր համերաշխության նորմը, որը դրված է բուն բնության կողմից: Պետությունն իբրև կյանքի փաստ, իրենից ներկայացնում է տվյալ նորմի գործողության արդյունք, պետությունը՝ բուն նորմն է իր փաստական, էմպիրիկ արտահայտությամբ: Կարելի է համաձայնվել կամ չհամաձայնվել

⁶ Տե՛ս *Дюги Леон*. Конституционное право: общая теория государства. М., 2013:

Լ. Դյուգեի թեզի հետ հասարակական հարաբերությունների համերաշխ բնույթի մասին, սակայն մեթոդաբանական առումով ֆրանսիացի իրավաբանն արդարացի է, պետությունն իր փաստացի վարքագծում իրագործում է բուն կյանքի կողմից թելադրվող նորմերը:

Հոգեբանները նույնպես իրենց ներդրումն են կատարել պետությունը՝ իբրև նորմատիվ վարքագծի փաստ դիտարկելու ավանդույթի ստեղծման մեջ: Այդպես, օրինակ, շվեյցարացի հոգեբան Կ.Գ. Յունգի տեսակետից, մարդկանց վարքագիծը, սոցիալական ինստիտուտների կյանքը սահմանվում է կոլեկտիվ անգիտակցականով, որի տակ հասկացվում է մարդկանց կողմից՝ չգիտակցվող հոգեկան էներգիան, որը հանդես է գալիս իբրև սերնդեսերունդ ժառանգվող բնազդների ու կարծրատիպերի՝ ընկալման ու վարքագծի մեջ: Կոլեկտիվ անգիտակցականը պարունակում է ողջ մարդկության կուտակված փորձը, պարունակում է որոշակի գենետիկ ծածկագիր, որը սահմանում է անհատական ու սոցիալական հոգեբանությունը: Կոլեկտիվ անգիտակցականի կարևորագույն տարր է նախատիպը՝ ինքնատիպ իդեալական բյուրեղը, զուտ ձևը, որ կառուցում է մարդկանց զգայական ու մտավոր փորձն իր կերպարով ու նմանությամբ: Ըստ Յունգի, նախատիպն ունի ոչ նյութական, նախանյութական ծագում, դրա բնույթը երբեք չի կարող ճանաչվել, այն մշտապես իրեն բացահայտում է իբրև սիմվոլիկ կերպարներ՝ երազներում, հոգեկան հիվանդների՝ զառանցումներում, դիցաբանություններում, կրոնական տեքստերում, մոզական ծեսերում, արվեստի մեջ և այլն: Հենց նախատիպերն են «պատասխանում» սոցիոմշակութային ձևերի առանձնահատկության համար պետություն, իրավունք, կրոնական ու ազգային հարաբերություններ, տարբեր ժողովուրդների մոտ, քանի որ յուրաքանչյուր էթնոսի մոտ կախված դրա առաջացման ու զարգացման հանգամանքներից՝ կարող է գերիշխել այս կամ այն նախատիպը:

Տվյալ դիրքորոշմանը համաձայն՝ յուրաքանչյուր ժողովուրդ ունի իր, միայն իրեն հատուկ նախատիպերը, որոնք սահմանում են պետության առանձնահատկությունը՝ դրա ձևով, մեխանիզմով, գործառույթներով իշխանության իրականացման, ու եղանակներով: Տվյալ դեպքում կոլեկտիվ անգիտակցականի նախատիպը այն նորմն է, որը սահմանում է ժողովրդի քաղաքական վարքագծի շրջանակները իր գոյության ողջ ընթացքում: Պետությունը սոցիալական-կրոնական-դիցաբանական նախատիպ է, որտեղ նորմն ու փաստը միաձուլվել են օրգանական միասնության մեջ:

3) Պետության՝ իբրև դրական իրավունքի իրականացված նորմի ընկալումն իր արտացոլումն է գտել իրավաբանական պոզիտիվիզմում, որը հիմնականում ի հայտ է եկել իբրև իշխանության եկած բուրժուազիայի շահերի սպասարկման գործիք: Բուրժուական ժողովրդավարության պայմաններում բազմակի անգամ մեծանում է նորմատիվ ակտի՝ իբրև իրավունքի աղբյուրի դերը /խորհրդարանի ու կառավարության ակտիվ իրավաստեղծ գործունեության հետևանքով բուռն զարգանում է սահմանադրական օրենսդրությունը/: 19-րդ դարի առաջին երրորդում գերմանացի՝ իրավաբանները սկսում են մշակել իրավական պետության տեսությունը⁷: Այս բոլոր գործոնները նպաստում էին ձևական դոգմատիկ իրավաբանության զարգացմանը, որը հիմնական ուշադրությունը կենտրոնացնում է օրենքների ու ենթաօրենսդրական ակտերի տեքստի վրա: Դոգմատիկ-իրավաբանի տեսակետից պետությունը՝ իրավակարգ է, նորմատիվ ակտերի ամբողջականություն է, որպես սահմանադրական օրենսդրության իրականացված նորմերի համակարգ:

Այդպիսի ընդգծված ֆորմալիստական մոտեցումը կարող է թվալ կյանքից կտրված, որն ունակ է ոչ միայն ճիշտ գիտելիքներ տալ պետության մասին, որքան պատրանք: Իսկապես,

⁷ Տե՛ս *Тухомиров Ю.А.*, Государство. Норма, М., 2013, с. 43-54:

վերջին երկու տասնամյակների պատմությունը ցույց է տալիս, որ բազմաթիվ երկրներում ընդունվում էին սահմանադրություններ, որոնք քիչ առնչություն են ունեցել իրական քաղաքական և իրավական իրականության հետ: Շատ հաճախ այդ կարգի սահմանադրությունները եղել են ենթակաների գիտակցության մանիպուլյացիայի միջոց, քաղաքական քարոզչության տարատեսակ: Այս դեպքում պետության՝ իբրև դրական իրավունքների իրացված նորմերի մասին խոսելը կարծես թե դառնում է անտեղ:

Դրա հետ մեկտեղ տվյալ հիմնախնդիրն ավելի բարդ է, քան կարող է թվալ առաջին հայացքից:

Առաջին հերթին, պետության ու դրական իրավունքի միջև գոյություն ունեն ուղիղ ու հետադարձ կապեր: Պետությունը, իրագործելով իր ինքնիշխանությունը, ստեղծում է որոշակի նորմեր, որոնք խախտելու համար սահմանում է պատասխանատվություն: Հարկավոր է հասկանալ, որ իրավունք կարող է դառնալ ցանկացած սոցիալական նորմ /բարոյական, կրոնական, գեղագիտական, տեխնիկական, սովորույթի և այլն/, որի խախտման համար մեղադրելու է պետությունը: Պետությունից բխող նորմատիվ համակարգը՝ հանդիսանում է դրա կամքի դրսևորում, որն ուղղված է միասնական իշխանական կենտրոնին՝ հասարակական կյանքի բոլոր սուբյեկտների ենթարկեցմանը: Իշխանության ռեժիմը պահանջում է կայունություն, որն ապահովվում է իրավունքի օգնությամբ: Պետությունը միշտ շահագրգռված է կայուն իրավակարգի գոյությամբ, քանի որ միայն այդ եղանակով կարելի է երկար ժամանակով ապահովել իր ինքնիշխանությունը: Եթե պետությունը սխտեմատիկորեն դուրս հանի՝ իրեն իր իսկ կողմից սահմանված իրավակարգի շրջանակներից, ապա այս դեպքում իշխանությունը կսկսի խափանել իր իսկ սեփական կարգավիճակը՝ իրավակարգի՝ միակ օրինական աղբյուրի: Այլ կերպ ասած, պետությունը՝ հանձինս իրավունքի, ստեղծում է իր համար, իր գոյության այնպիսի անհրաժեշտ պայման, առանց որի հետագայում արդեն չի կարող դիմանալ: Իրավունքը դառնում է պետության երկրորդ բնություն, դրա անբաժանելի օրգանական տարրը, որը ձեռք է բերում սեփական ինտերցիոն զարգացման ուժ: Դրական իրավունքը, ի հայտ գալով իբրև պետության կամք՝ դրա ինքնիշխանություն պաշտպանության համար, իր հերթին սկսում է կապել բուն պետությունը՝ թելադրելով դրան իր իսկ կամքը: Հենց այդ իմաստով կարելի է պնդել, որ պետությունը՝ դրական իրավունքի իրականացված նորմ է:

Երկրորդ, երբ բուրժուական հասարակության զանգվածային գիտակցության մեջ պետությունը սկսում է ընկալվել հիմնականում իրավաբանական կատեգորիաների պրիզմայի միջոցով, պետությունը՝ իբրև իրավունքի սուբյեկտ, իբրև իրավաբանական անձ, այն իսկապես սկսում է ձեռք բերել իրավաբանական բնույթ: Իհարկե, պետությունը իբրև իրավունքի սուբյեկտ, որոշակի իրավաբանական վերացարկությունն է, իրավաբանական հասկացություն, որը գոյություն ունի կամ գիտակցության մեջ, կամ թղթի վրա: Սակայն, պետության երևույթը դնելով իրավաբանական կառույցների շրջանակում՝ այն կապված է լինում իրավաբանական կատեգորիաներով, մարդկանց գիտակցությունը, ստեղծելով իրավական նորմեր ու կատեգորիաներ, դրանով իրական պետություն է կառուցում դրական իրավունքի աշխարհում: Դրա օրինակն է իրավական պետությունը, որը իրավաբանները հաճախակի սահմանում են իբրև իրավաբանորեն կազմակերպված ժողովուրդ: Չէ որ իրավական պետությունն իրենից ներկայացնում է իրավաբանական կապերի ամբողջություն, սուբյեկտիվ իրավունքների ու պարտականությունների հանրագումար, որոնք նախատեսված են դրական իրավունքի նորմերով:

Երրորդ, իրապես գործառնող իրավակարգում պետությունն ու դրական իրավունքը փաստորեն միաձուլվում են, ինչը այնչափ համոզիչ կերպով ցույց տվեց նորմատիվիզմի հիմնադիր

Հ. Քելզենը: Քելզենի տեսակետի համաձայն՝ մարդկային 26 հարաբերությունների ոլորտում աշխարհն ունի երկու բաղադրիչ՝ պարտի ոլորտը, որը ներկայացված է գիտակցության մեջ, և էականի ոլորտը, որը դրսևորվում է մարդկանց փաստացի վարքագծում⁸: Պարտի մտածված աշխարհը ձևավորում է գոյի աշխարհը (այսինքն՝ իրականությունը), դրանում ներմուծում է նորմատիվություն, կազմակերպվածություն ու կարգուկանոն: Պետությունն ու դրական իրավունքը հենց այն նորմատիվ կարգուկանոնն է, որը, ծնվելով պարտի ոլորտում, դառնում է էմպիրիկ իրականություն իրական աշխարհում: Այլ կերպ ասած, և պետությունը, և դրական իրավունքը՝ դրանց էմպիրիկ դրսևորմամբ, իրենցից ներկայացնում են պարտի աշխարհի իրականացված նորմ: Եթե հեռվանանք Հ. Քելզենի մետաֆիզիկական վերացարկությունից ու փորձենք առանձնացնել նորմատիվիզմի ռացիոնալ կորիզը, ապա այն արտահայտվում է հետևյալում՝ պետությունը, որը ներկայացված է իրավակազմի տեսքով, ունի նորմատիվ հիմք, իսկ առավել հստակ՝ այն մեծապես դրական իրավունքի նորմի գործողության արդյունք է:

Եզրակացություն

Պետությունն իր կառուցվածքով, կառավարման ձևով, քաղաքական ռեժիմով, սոցիալ-տնտեսական և մշակութային հարաբերություններով ոչ միայն սոցիալական արժեք է, այլև իրավաբանական, քանի որ վերոնշյալը հիմնվում և պայմանավորվում է իրավունքով և իրավական կարգավորման կառուցակարգով:

Ամփոփագիր: Սույն հոդվածում հեղինակը պետությունը դիտարկում է որպես իրավաբանական արժեք երկու առումով: Առաջինը՝ պետությունն ինքնին նաև իրավական կատեգորիա է: Իր էությամբ և բովանդակությամբ պետությունը չի կարող ծագել, գործառնություն իրականացնել և զարգանալ առանց իրավունքի: Երկրորդ՝ պետությունը անխզելիորեն կապված է պոզիտիվ իրավունքի հետ և դա արտահայտվում է երկակի ձևով. նախ՝ պետությունն է հիմնական իրավաստեղծողը, երկրորդ՝ պետությունն իր գործառնության լիազորություններն իրականացնում է իրավունքի միջոցով: Պետության իրավաբանական արժեքը ոչ միայն նրանում է, որ այն անքակտելիորեն կապված է իրավունքի հետ, այլև նրանում, որ պետությունն ինքնին իրավական բովանդակություն ունի, այսինքն՝ պետությունը կազմավորվել է իրավական հիմքերի վրա և գործում է իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան: Այս իմաստով կարելի է ասել, որ պետությունն ի հայտ է գալիս ու գոյություն ունի, իբրև կյանքի մի փաստ, որը պայմանավորված է մարդկանց գիտակցված և նյութական կենսագործունեության առանձնահատկություններով և անհրաժեշտությամբ: Պետությունն՝ իբրև կյանքի փաստ, իրենից ներկայացնում է տվյալ նորմի գործողության արդյունք, պետությունը՝ բուն նորմն է իր փաստական, էմպիրիկ արտահայտությամբ: Պետությունից բխող նորմատիվ համակարգը դրա կամքի դրսևորումն է, որն ուղղված է միասնական իշխանական կենտրոնին, հասարակական կյանքի բոլոր սուբյեկտների ենթարկեցմանը: Իշխանության ռեժիմը պահանջում է կայունություն, որն ապահովվում է իրավունքի օգնությամբ:

Annotation. In this article, the author considers the state as a legal value in two aspects. First, the state itself is a legal category. By its nature and content, the state cannot arise, operate and develop without law. Secondly, the state is inextricably linked with positive law, and this is expressed in two ways: first, the state is the main lawmaker, and secondly, the state exercises its functional powers through law. Therefore, the State embodies and represents a legal value. The legal value of the state is not only in the fact that it is inextricably linked to the law, but also in the fact that the state itself has legal content, that is, the state was formed on legal bases and acts in accordance with the principles and norms of law. In this sense, it can be said that the state appears and exists as a fact of life, which is determined by the characteristics and necessity of conscious and material life activity of people. The state as a fact of life is the result of the given norm, the

⁸ Մանրամասն տես *Kelzen H., General Theory of Law and state.*L. 1961.

state is the norm itself in its factual, empirical expression.

The normative system arising from the state is a manifestation of its will, which is aimed at subordinating all subjects of public life. The regime of power requires stability, which is ensured by law.

Անոտация. В данной статье автор рассматривает государство как правовую ценность в двух аспектах. Во-первых, само государство является правовой категорией. По своей природе и содержанию, государство не может возникнуть, действовать и развиваться без права. Во-вторых, государство неразрывно связано с позитивным правом, и это выражается двояко: во-первых, государство является главным законодателем, во-вторых, государство осуществляет свои функциональные полномочия посредством закона. Следовательно, государство воплощает и представляет собой юридическую ценность. Правовое значение государства заключается не только в том, что оно неразрывно связано с правом, но и в том, что само государство имеет правовое содержание, т.е. государство формируется на правовых основах и действует в соответствии с правовыми нормами, принципами и нормами права. В этом смысле можно сказать, что государство возникает и существует как факт жизни, который определяется особенностями и необходимостью сознательной и материальной жизнедеятельности людей. Государство как факт жизни есть результат данной нормы, государство есть сама норма в ее действительном, эмпирическом выражении. Нормативная система, исходящая от государства, является проявлением его воли, которая направлена на подчинение всех субъектов общественной жизни единому властному центру. Режим власти требует стабильности, которая обеспечивается с помощью права.

Բանալի բառեր - պետություն, իրավական պետություն, իրավաբանական արժեք, գործառնության լիազորություններ, իրավական կարեգորհա, ժողովրդավարական պետություն:

Keywords: state: legal state, legal value, functional powers, legal category, democratic state.

Ключевые слова: государство, правовое государство, правовая ценность, функциональные полномочия, правовая категория, демократическое государство.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Мамут Л.С., Государство в ценностном измерении, М., 1998.
2. Еллинек Г., Общее учение о государстве, СПб, 2004.
3. Гоббс Т., Соч. в 2-х томах.Т.2., М., 1991.
4. Кант И., Соч. в 6-ти томах.Т.4., М., 1965.
5. Алексеев С.С., Общая теория права, М., 1995.
6. Дюги Леон, Конституционное право: общая теория государства, М., 2013.
7. Тихомиров Ю.А., Государство, «Норма», М., 2013.
8. Kelsen H., The Pur Theory of Law. Los Angeles, 1970.

Սարոյան Գ. – ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ, էլիասցե՝ saroyan2720@mail.ru:

Ներկայացվել է խմբագրություն 18.10.2024 թ., տրվել է գրախոսության 18.10.2024 թ., երաշխավորվել է իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Գ. Սաֆարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 18.11.2024 թ.: